

FREDERIK V,

KEURVORST VAN DE PALTZ, KONING VAN BOHEME.

DOOR

JHR. C. A. VAN SYPESTEYN.

BIJ dezen jaargang van *Oud-Holland* is gevoegd eene keurig uitgevoerde gravure, ontleend aan het zeldzame werk van *B. à Bolsward*, voorstellende den zoogenaamden winterkoning, FREDERIK V van de Paltz.

Het zal wellicht voor de lezers van *Oud-Holland* niet onwelkom zijn eenige bijzonderheden te vernemen uit het leven van dien ongeluksvogel, onder welken naam hij wel eens door tijdgenooten werd aangeduid, die zooveel jaren in Nederland doorbracht.

LOUISE JULIANA, de oudste dochter van den grooten Zwijger en van CHARLOTTE DE BOURBON was, onder de uitnemende, vriendelijke zorgen van hare stiefmoeder LOUISE DE COLLIGNY, — eene vrouw, wier buitengewone verdiensten en edele hoedanigheden zeker nog niet genoegzaam in het licht zijn gesteld — opgegroeid tot eene der meest begaafde jonkvrouwen van Europa ¹⁾. Zij trouwde den 10^{en} Juni 1593 te Dillenburg op 17jarigen leeftijd met FREDERIK IV, Keurvorst van de Paltz, bijgenaamd „der Treue”, een braaf en gemoedelijk man, die aan het hoofd der Protestantsche Unie, wel veel tot de Hervorming toebracht, maar zich daardoor den haat en de vervolging van den Duitschen Keizer op den hals haalde. Toen FREDERIK IV in 1610 overleed, liet hij twee zoons en eenige dochters na. De oudste zoon, die hem later als FREDERIK V opvolgde, was

¹⁾ Prins MAURITS — 9 jaar ouder dan zij — noemde haar „la plus bonne et la plus gentille de mes petites soeurs”

bij den dood zijns vaders slechts 14 jaar oud. Hij kwam onder de voogdij van zijne bovengenoemde begaafde moeder en van zijnen oom.

De jonge FREDERIK genoot onder het onmiddellijk toezicht van zijne moeder eene uitstekende opvoeding in zeer streng Protestantsche richting, waarbij de bekende Heidelbergsche Hoogleraar HENDRIK ALTING, — zijn gouverneur sedert 1605 — vooral zijn invloed deed gelden. Reeds op zijn 10^e jaar was FREDERIK door zijn vader met ALTING gezonden naar Sedan, om aldaar aan het Hof van zijn oom den ridderlijken HENRI DE LA TOUR D'AUVERGNE, Hertog van Bouillon, Prins van Sedan¹⁾ te worden opgeleid in de lichaams- en militaire oefeningen, welke in die dagen als hoofdzaak bij de opvoeding van jonge edellieden golden. Het reizen door Frankrijk en Duitschland mocht bij zulk eene opvoeding niet ontbreken. Hij kwam ook in Holland een bezoek brengen aan zijn oom Prins MAURITS, die hem tot zijn dood met veel vriendschap en welwillendheid behandelde en hem wel eens in brieven als „mon cher fils” betitelde.

Na den dood van FREDERIK IV in 1610 verliet de jonge Keurvorst Sedan met ALTING en bleef te Heidelberg bij zijne moeder. De Paltz was in die dagen een prachtig en bloeiend rijk, loopende langs de beide Rhijn oevers van Bacharach tot Gernsheim (thans in Baden), bewoond door een bij uitstek goed en trouw volk. De hoofdplaats Heidelberg, met hare toen reeds beroemde Universiteit, was een der schoonste steden van Duitschland. Het wereldberoemde kasteel van Heidelberg — door FREDERIK IV vergroot en verfraaid, — strekte tot verblijfplaats aan den jongen vorst, die de lessen aan de Hoogeschool trouw bijwoonde.

In 1612 kwam Prins MAURITS VAN ORANJE op het denkbeeld om voor zijn beminden neef de hand te vragen van de jeugdige ELIZABETH VAN ENGELAND, de schoone en begaafde dochter van JACOBUS I en van zijne vreeselijk trotsche gemalin ANNA VAN DENEMARKEN. Koning JACOBUS gaf spoedig zijne toestemming,²⁾ doch het duurde lang eer de tegenstand van Koningin ANNA was overwonnen en steeds bleef zij „that poor goody Palsgrave”, zooals zij haar schoonzoon later steeds noemde, als veel te min voor haar dochter beschouwen.

Het huwelijk werd te Londen op 14 Januari 1613 met zeldzaam kostbare feesten voltrokken. Het zestienjarige paar³⁾ zag er, volgens de tijdgenooten charmant uit. Zij was „beeldschoon, bevallig, minzaam tegen ieder, zonder eenige pretensien op hare buitengewone geleerdheid.”

Hij was „recht en welgemaakt, bruin van kleur, met een uiterlijk, dat moed, geestigheid en oordeel aankondigde, doch waaruit men meer lust tot plezier dan tot inspanning zou afleiden.”

¹⁾ Hij was 15 April 1595 te 's Hage getrouwd met ELIZABETH, eene jongere zuster van LOUISA JULIANA. De groote TURENNE was hun zoon.

²⁾ Hij zeide liever een Protestantschen Graaf, dan een Roomschen Keizer voor schoonzoon te hebben.

³⁾ Zij was drie dagen jonger dan FREDERIK V.

Het geheele leven van den Keurvorst heeft getoond, dat die beschrijving zeer juist was. Hij miste volkomen de energie, die in zoo buitengewone mate aan ELIZABETH eigen bleef tot haar dood, in zeldzaam moeilijke omstandigheden.

Hij was zwak en onbeduidend, doch een zeer goed, eerlijk en niet onbekwaam man en hij stierf jong, zonder ooit de gelegenheid om roem te verwerven, die hem menigmaal werd aangeboden, te hebben aangevat. Althans dit was een grief, die men tegen hem deed gelden; maar toen hij later, vooral aangezet door zijne vrouw, de Boheemsche Koningskroon aannam, werd hem ook dit weder ten kwade geduid. Zeker is het, dat hij goed, maar besluiteloos was. Na een triumftocht van 2 maanden, door Nederland en de Rijnstaten, kwam het jonge paar in Juni 1613 te Heidelberg aan, alwaar in het prachtige kasteel, op kostbaren voet, een zestal jaren met jachtpartijen, maskeraden, balletten en overdaad, werd doorgebracht. En het zou gelukkig voor hen zijn geweest als dat zorgelooze leven maar had voortgeduurd, dan zouden de later gevolgde zoo bittere teleurstellingen hun deel niet zijn geweest.

Maar de prachtlievende ELIZABETH, aangezet door hare moeder, die steeds nog op een Koningskroon voor hare dochter bedacht was, kon de verzoeking niet wederstaan, toen de kroon van Boheme, — opengevallen in 1619 na het verjagen van Koning FERDINAND door de in opstand geraakte bevolking, — aan FREDERIK V werd aangeboden. Zijn oom Prins MAURITS, die zijn neef gaarne Koning wilde zien, deed met ANNA VAN DENEMARKEN zijn uiterste best om den besluiteloozen Paltzgraaf tot het aannemen van de kroon te bewegen, terwijl zijne verstandige moeder, LOUISE JULIANA VAN NASSAU, daarentegen krachtig optrad met de waarschuwing: „Gij zult, mijn arme zoon, uwe „beide landen verliezen en uw eigen ongeluk voorbereiden.” Het waren bange dagen van weifeling voor den armen sukkel. Aan zijn vriend den Graaf VAN SCHOMBERG vroeg hij: „Wat te doen? Weiger ik, noemen zij mij een lafaard; neem ik het aan dan beschuldigen zij mij van roekelooze ambitie.”

Eindelijk gaf de invloed van de toen 23jarige Paltzgravin ELIZABETH den doorslag, toen zij hem op zijne weifelingen toevoegde: „hoe hebt gij een Koningsdochter durven „vragen, indien gij den moed mist om een Koningskroon aan te nemen?” waarbij zij verklaarde, dat zij voor haar „liever als Koningin van zuurkool en brood wilde leven, dan „als Paltzgravin feesten en weelde te genieten.”

Eindelijk nam de zwakke man de kroon aan en op 31 October 1619 deden FREDERIK en ELIZABETH, met een zeer groot gevolg hunne intrede in Praag. Bij hun plechtige krooning, die den 4en November daarop plaats had, werd wederom zeldzaam veel pracht ten toon gespreid. ELIZABETH was in haar element. De feesten volgden elkander op, maar aan serieuze zaken of aan middelen van verdediging tegen de zoo machtige vijanden werd niet gedacht.

Het was dan ook geen wonder, dat, toen in November 1620 TILLY met zijn krachtig leger Praag kwam aanvallen, het zwakke leger van den Koning van Boheme in

den slag op den Wittenberg voor die stad, in het gezicht van zijn paleis deerlijk werd geslagen en zoowel ELIZABETH als FREDERIK vluchtten uit de stad, ieder op hun eigen gelegenheid, zonder eenige poging tot verzet, zonder moed te toonen, ja zonder eenige waardigheid. Zelden zag men een desolater *sauve qui peut*. Na tal van wederwaardigheden kwam ELIZABETH in Februari 1621 te 's Gravenhage alwaar zij, zoowel door Prins MAURITS, als door de Staten-Generaal met hartelijkheid en edelmoedigheid ontvangen werd.

De Koning van Boheme bleef nog eenigen tijd rondom Breslau zwerven en werd zelfs eens door de keizerlijke troepen gevangen genomen maar losgelaten, omdat hij er zoo jong en zoo onbeduidend uitzag: „à cause de sa jeune mine on ne l'a pas jugé pour „roi et ainsi s'est échapé, estimé pour pauvre écolier.”

Den 21 April 1621 kwam ook hij in den Haag en betrok met zijne vrouw het huis op den Kneuterdijk¹⁾ dat de Staten-Generaal voor hem hadden laten inrichten en zelfs van turf, hout, wijn en bier hadden laten voorzien en waarin het Hof van Boheme gedurende 40 jaren bleef gevestigd.

In de vergadering van de zoo roijale Staten-Generaal werd hij op 22 April met groote plechtigheid ontvangen. Zij „adieerden hem met troostrijcke complimenten en „consolideerden hem in zijn adversiteyt, hem vermanende om wat verstrooyingh te soecken „in het hof, dat voor hem was gereet gemaeckt.”

En het vorstelijk paar zocht en vond die verstrooying in ruime mate, vooral in de jacht,²⁾ maar de hofhouding was kostbaar en het duurde niet lang of de geldzorgen begonnen loodzwaar te drukken, vooral omdat FREDERIK V zich altijd illusien bleef maken omtrent zijne mogelijke herstelling, waarbij hij ten onrechte rekende op afdoende hulp van zijn schoonvader. Jaren lang werd er onderhandeld en kleine, onbeduidende legertjes werden onder MANSFELDT en CHRISTIAAN VAN BRUNSWIJK op de been gebracht zonder iets nuttigs uit te richten. In Maart 1622 vertrok FREDERIK, de spotternijen in den Haag moede, in alle stilte, verkleed als koopman, „luy troisième” naar Sédan, alwaar zijn legertje toen was bijeengebracht met het doel om een inval in de Paltz te doen. Er kwam echter niets van en toen hij in October 1622 in den Haag terugkeerde, was het troepje verlopen en afgedankt. Het jaar 1625 was voor den winterkoning en zijn steeds vermeerderend huisgezin rampzalig. Kort achter elkander stierven zijn schoonvader JACOBUS I en Prins MAURITS die, beiden op onbekrompen wijze, de zoo noodige geldelijke hulp hadden verschaft. Op eene andere plaats werden door ons de verdere lotgevallen geschetst van den Koning en Koningin van Boheme en van hun talrijk kroost.³⁾

Daaruit blijkt, dat van FREDERIK V verder niet veel te vermelden valt. Hij had echter in 1629 nog een treffend verlies te verduren. Zijn oudste zoon, FREDERIK HENDRIK genaamd, een veelbelovend jongeling van 15 jaar, verdronk onder zijne oogen op het IJ.

1) Thans het Ministerie van financiën.

2) Des zomers woonden zij op het Koningshuis te Rhenen.

3) *Het Hof van Boheme en het leven in den Haag in de XVIIe eeuw* door Jhr. C. A. VAN SYPESTEYN (J. C. LOMAN Amsterdam 1886).

*Similitudo ac Delicatasque Picturae, Magna Britanniae, Franciae et Niberae, Regi, imaginem hanc quo
 Anno 1740 passus fuit. Excelestissimus quoque Imperator Princeps Fredericus V. Dei gratia Comes Palatinus ad Rhenum,
 Saxoniae Elector, Archidux et Elector, Dux Basaria etc. a Michaele Johanne Nippoldio ad vivum depictus,
 Ludovico XV. Regi deo expostatus, et cum quaque univaria privilegio publicatus, delectant coelestemque idem pictor ac sculptor. N. 1618.*

Kort voor zijn dood flikkerde nog eenige hoop op herstel in zijn verloren waar-
digheden, althans in het bezit van de Paltz. De ridderlijke Koning van Zweden, GUSTAAF
ADOLF had zich in 1630 gesteld aan het hoofd van de protestantsche Duitsche vorsten
en beloofde aan FREDERIK V zijn hulp, om de Paltz te heroveren. In Januari 1632 vertrok
de winterkoning naar het leger te Frankfort, alwaar hij zeer hartelijk door GUSTAAF
ADOLF werd ontvangen.

Hij ging wel mede te velde, maar het blijkt niet, dat hij eenig gevecht heeft
bijgewoond. Hij lag in November 1632 zwaar ziek te Maintz, toen aldaar de tijding kwam,
dat GUSTAAF ADOLF den 16en van die maand in den slag van Lutzen was gesneuveld.

Hij trok zich dit zoo aan, dat hij instortte en reeds den 19en November overleed.
Zijn lijk werd gebalsemd en te Frankenthal in de Paltz begraven. Hij liet zijne weduwe
in kommervolle omstandigheden na, met niet minder dan 12 kinderen, waarvan de oudste
zoon 15 jaar was.

De winterkoning was zonder twijfel een goed en eerlijk mensch, maar tevens zwak
en onbeduidend. Te recht noemde men hem een ongeluksvogel.

